

בשנות השלושים והארבעים של המאה שעברה ניסו הנאצים להשמיד את העם היהודי ואת היהדות. ניסיון השמדה זה נקרא 'שואה', או *Holocaust* באנגלית. מקור המילה *Holocaust* הוא במילה היוונית *holókauston*, שפירושה העלאת קורבנות באש לאלים. בעברית פירוש המילה שואה הוא חורבן, הרס, כיליון. כיוון שבמהלך מלחמת העולם השנייה היהדות הייתה מטרת ההשמדה, ודבר לא הוקרב לאלוהות כזאת או אחרת, אני משתמש בספרי במונח 'שואה' ולא ב־*holókauston*.

דין היהודים היה להישמד, אך לא כן רכושם. קודם גירוש היהודים ורציחתם במחנות הריכוז, שדדו הכובשים הגרמנים את רכוש היהודים בסיוע של משתפי פעולה.

במהלך מלחמת העולם השנייה שדדו הנאצים מיהודי הולנד לפחות 45 מיליארד אירו, על פי שווי הסכום כיום (לא כולל יצירות אמנות וזכויות יוצרים). אחרי המלחמה לקחה על עצמה ממשלת הולנד להשיב את הרכוש השדוד לבעליו המקוריים. הליך השבת זכויות זה נחקר בצורה מקיפה החל מ־1990 ואילך.

כאחד החתומים על ההסכם בין המוסדות הפיננסיים ההולנדים לארגונים היהודיים – שהסדיר באמצע שנת 2000 את השבת נכסי היהודים שנשדדו במלחמה – ולאחר מחקר מקיף שערכתי בנושא, חלחלה בי ההבנה שאיש מעולם לא בחן את ניהול הנכסים של 1,363 יתומי המלחמה היהודים הקטינים. ההתעלמות הגורפת הזו בכל המחקרים שנעשו בנושא, נראתה לי תמוהה. החלטתי לחקור בכוחות עצמי את קורות עיזבון הוריי שנרצחו ואת קורות עיזבונותיהם של שאר יתומי המלחמה היהודים בהולנד, שאני אחד מהם.

כיצד קרה ש־80 שנים לאחר תום מלחמת העולם השנייה מאבקם של יתומי המלחמה היהודים להשבת ירושתיהם טרם הגיע לסיומו? ומדוע המאבק עגום כל כך, מזדחל ובלתי שוויוני? בספרי הירושה – שלשמחתי הרבה תורגם לאחרונה לעברית ויצא לאור לטובת הקהל הישראלי המתעניין בנושא - אני מתחקה אחר התשובות לשאלות אלה ותר אחריהן בינות תפיסות המצוי והרצוי השונות כל כך משני צידי המתרס. שזורות בו עובדות היסטוריות ומחקר מדעי לצד סיפור חיי. העובדות ההיסטוריות והציטוטים לקוחים מספרי *Roestvrijstaal*¹ (טרם תורגם), שהוא מחקר מדעי מקיף המבוסס על מסמכים היסטוריים². ספרי הוא הראשון לתאר את תלאות יתומי המלחמה היהודים ההולנדים. ככזה, הוא תורם גם למחקר ההיסטורי של חיי המשפחה בדגש על ילדים וכן לחקר הטיפול בטרואומות ילדי מלחמה. בכך מוסיף הספר פרק ייחודי לספרות המחקרית על השואה והשלכותיה.

חלקו הראשון של הספר עוסק ברובו בנעוריי, החלק השני בהשבת הזכויות אחרי המלחמה והחלק השלישי בהשבת יתרת הנכסים היהודיים, שעדיין היו בידי המוסדות הפיננסיים והממשלה ההולנדית בשנת 2000. החלק האחרון – הערה אישית לגבי מסע החיפוש שלי – מפרט מה עלה בגורל הרכוש של אחי ושלי, כמו גם רכושם של יתומי מלחמה רבים אחרים. ספר זה הוא גם מחוות ההוקרה שלי ליתומי מלחמת העולם השנייה ולהוריני שנרצחו.

היה לי הכבוד לייצג את הקהילה היהודית בהולנד לצד אחרים ובכך לתרום תרומה קטנה להשבת רכוש יהודי בשנים 1997-2005. חוקר תמיד תלוי במקורות העומדים לרשותו. עד מהרה התברר לי שלא חסרים מקורות על הגזל ועל השבת הזכויות. שילבתי בספר זה רק חלק קטן

<https://staal.bz/Books/Boek-1/RS/Manus/Roestvrijstaal.pdf> 1

[/https://staal.bz/Books/Boek-1/RS/Noten](https://staal.bz/Books/Boek-1/RS/Noten) 2

מהמידע שברשותי. הבחירה בחומרים שנעזרתי בהם בספר וניתוחם נעשו כמובן משיקולים אישיים. ניתן לעיין ביתר אלפי עמודי המסמכים באתר האינטרנט שלי : www.staal.bz.

בזמן אמת לא תיעדתי בדקדקנות את כל האירועים המוזכרים בספר זה, ולכן נאלצתי לעתים לסמוך על זיכרוני. את פרטי אירועים אלה הבאתי למיטב זיכרוני ובתום לב. האחריות להצגתם היא שלי ושלי בלבד.

בפתחו של ספר זה אני מספר שאחי ואני חבים את חינו לאנשים שסיכנו את חייהם למען הצלת יהודים במלחמת העולם השנייה. הספר גם מתחיל בעובדה שהולנדים 'טובי לבי' הלשינו לכובשים הגרמנים על כוונתם של יצחק ואנה, הורינו, לרדת למסתור. הלשנה שהביאה לגירושם לסוביבור. אחי ואני חייבים את חינו לקבוצת ההולנדים הראשונה, הגיבורים. לאובדן יקירינו אחראית בין היתר קבוצת ההולנדים השנייה.

ילדים רבים איבדו את הוריהם במלחמה. הקהילה היהודית בהולנד נאלצה להיאבק מאבק מר כדי להחזיר את הילדים הללו לחיק הקהילה היהודית. אני רוצה להזכיר שגם מוסדות יהודים טיפלו ביתומי המלחמה מתוך מחויבות ואהבה רבה לאחיהם. מוסדות אלו סיפקו מחסה ליתומים הקטינים, דאגו לגידולם וסיפקו את צורכיהם החומריים. מוסדות האפוטרופסות היהודיים זכו לתמיכה מועטה בלבד מממשלת הולנד.

אבל מעל הכול, ספר זה עוסק בניהול נכסי יתומי המלחמה על ידי מוסדות האפוטרופסות שלהם. בשנות התשעים של המאה הקודמת הורתה ממשלת הולנד לחקור את השבת הזכויות לאחר המלחמה. כל המוסדות הפיננסיים (כמעט) נבדקו. הספר עוסק בגילוי שלי שמוסדות האפוטרופסות היהודיים לא נבדקו.

לאחר שבהיותי פעוט וילד במהלך ואחרי מלחמת העולם השנייה נשללו ממני נכסי הארציים, החומריים והבלתי חומריים, לאחר שהתמודדתי עם הרוע האולטימטיבי, איני יכול עוד להאמין בסדר ובמוסר אלוהי. איני רוצה

לקבל את הרעיון שאלוהי אברהם, יצחק ויעקב, שרה, רחל ולאה, תכנן ורצה זאת. ואם רצה, אין הקב"ה אלא שטן. לא, המסקנה שלי היא שמקור הרוע הוא באדם. האדם הוא השטן של עצמו. בעולם הזה, אנשים יכולים לבחור בין טוב לרע. בכוחו של האדם להילחם ב"יצר הרע".

סיבת תובנה זו אינה העובדה שהעולם שתק כאשר משפחות יהודיות נשדדו מכל רכושן הארצי, הוצאו מבתיהן, גורשו ולבסוף נרצחו במחנות ההשמדה. הסיבה גם אינה הכובשים הגרמנים הארורים על טירוף תורת הגזע שלהם, או הסיפורים שסיפרו שורדי המחנות על המועצות היהודיות ועל חבריהם האסירים. אסירים שתמורת פת לחם היו מוכנים לשקר, לבגוד באסירים אחרים ולגנוב. אסירים שמכרו את נשמתם לשטן כדי להגדיל את סיכויי ההישרדות שלהם. מקור התנהגות כזאת הוא בדחף ההישרדות של האדם, האינסטינקט החייתי לשרוד בכל מחיר. כפי שנאמר בפרקי אבות, פרק ב, משנה ד: "וְאֵל תִּדְיִן אֶת חֵבְרָךְ עַד שֶׁתִּגְיַע לְמִקוֹמוֹ, וְאֵל תֹּאמַר דְּבַר שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְשִׁמוֹעַ שְׁסוּפוֹ לְהַשְׁמַע. וְאֵל תֹּאמַר לְכַשְׂאֶפְנָה אֶשְׁנָה, שְׂמָא לֹא תִפְנָה:"

לא, התובנה שלי שמקור הרוע הוא באדם עצמו, גדלה וצמחה במהלך המחקר שערכתי על הגזל שהתרחש במהלך המלחמה, ועל מדיניות השבת הזכויות של ממשלת הולנד והמוסדות הפיננסיים לאחר המלחמה. בוגדים הלשינו ומנעו מהיהודים את מקום המסתור שלהם. הולנדים עדכנו את הגרמנים על תוכניות ירידה למחתרת, וכתוצאה מכך גורשו יהודים למחנות במזרח אירופה. תובנה זו התחזקה גם כשחקרתי את התנהלות ממשלת הולנד הגולה (1940-1945) וכן את החקיקה של הממשלה לאחר המלחמה.

העובדה שפעולות ממשלת הולנד בשנים שלאחר המלחמה היו בהתאם לחוקים שנחקקו אז, אינה מקילה את שפיטתן. חוקים אלה, שנועדו לשקם את מערכת המשפט ההולנדית בהקדם האפשרי, באו לא פעם על חשבון השבת הזכויות של היהודים, קורבנות המשטר הנאצי.

אם נשפוט את השבת הזכויות לאחר המלחמה בהולנד לפי אמות המידה המקובלות כיום, לא נוכל אלא לומר: "השבת הזכויות לאחר המלחמה כשלה. השבת הזכויות ליתומי המלחמה היהודים הייתה בגדר אסון." "פשעי היחיד כתינוק היה לצאת לאוויר העולם כיהודי. למזלי הרע זה קרה בהולנד.

רעידת האדמה

בקיץ 1950, אי שם בדרום אמריקה, עמדה פרה עם עגליה ורעתה בשלווה באחו. עובר אורח מזדמן ראה את הסצנה הפסטורלית הזאת, צילם אותה ונסע הלאה. כעבור כמה דקות פערה האדמה פיה והפרה נעלמה. רעידת אדמה מתחילה ברעידות מקדימות, ראשוניות ומשניות, ואז מגיעה הרעידה הראשית ואחריה הרעידה העוקבת. בעלי חיים חשים ברעידות האדמה הראשוניות ולעיתים קרובות פותחים במנוסה. ייתכן שהיו סיבות לכך שהפרה לא הגיבה לרעידות המוקדמות, לא חיפשה מקום בטוח והמשיכה לרעות בשלווה. אפשרות אחת היא שהפרה לא יכלה לברוח כיוון שאזור המרעה היה מגודר או שהיא לא רצתה לנטוש את עגליה. סיבה אפשרית אחרת היא שהאינסטינקטים שלה אמרו לה, בניגוד לשיקול הדעת, שהאירוע לא עומד להיות נורא. מלבד זאת, הדשא באחו הזה טעים כל כך. יש עוד הרבה סיבות שאפשר לחשוב עליהן מדוע נשארה הפרה במקום עד לסוף הטרגי. האירוע הקיצוני והדרמטי ביותר בחיינו מתרחש בדרך כלל באופן בלתי צפוי, בגלל טעות שיפוט שלנו או קריאה לא נכונה של המצב, ומוצא אותנו לא מוכנים. אירוע בסדר גודל כזה נשזר כחוט השני בחיינו והוא בעל השפעה מתמשכת על אורחותינו והלכותינו. השואה הייתה רעידת אדמה. לא אסון טבע, אלא אסון מעשה ידי אדם. בפרק הזמן שבין השנים 1930-1940

היו מספיק רעידות ראשוניות ומשניות. הרעידה הראשית הייתה בין 1940 ל-1945. אחרי המלחמה, רעידות עוקבות גרמו לטראומות חדשות שהשפיעו על חיינו לפרקי זמן שונים.

שנות ה־30 וה־40 של המאה שעברה נחקרו לעיפה. ערמות על ערמות של דוחות וספרים נכתבו על התקופה. תשומת לב רבה הוקדשה לגורל היהודים בזמן מלחמת העולם השנייה. אולם התקופה שאחרי המלחמה זכתה לתשומת לב רק בעשור האחרון של המאה הקודמת. עברו יותר משני דורות עד שממשלת הולנד ניאותה לשתף פעולה עם מחקר על אודות השבת הזכויות שלאחר המלחמה, ולהכיר ביחס המוטה של הממשלות הקודמות ליהודים. נכונות זו לשיתוף פעולה מצד הממשלה היא תוצאת לחצים שהפעילו ראשי הקהילה היהודית באמסטרדם באמצעות התקשורת. בעשור האחרון של המאה הקודמת נחקרה סוגיית השבת הזכויות בהולנד בצורה היסודית, אך העמותות שניהלו את נכסיהם של יתומי המלחמה היהודים ההולנדים לא נחקרו. האם שכחו המנהיגים היהודים בהולנד את ילדיהם, היתומים היהודים מהשואה?

***

החזר זכויות לאחר השואה

במהלך מלחמת העולם השנייה נושלה האוכלוסייה היהודית באופן שיטתי מכל רכוש עלי אדמות. שוד זה נעשה באופן 'חוקי', כלומר בהתאם לתקנות הכובש. תהליך נישול זה נקרא שלילת זכויות, תהליך שבניגוד לגניבה ושוד, נועד להדיר קבוצות ספציפיות מהאוכלוסייה מהסדר המשפטי, על ידי ערעור שיטתי של יכולתם להשתתף כגופים משפטיים בעסקאות משפטיות, ובכך לקחת חלק בחיים הציבוריים והכלכליים.

יש להבחין בין השבת זכויות לבין פיצוי בגין נזקי מלחמה חומריים. הפיצוי בגין נזקי מלחמה מוטל על הקולקטיב, על בסיס שיקולים של 'צדק חלוקתי'. השאלה כיצד יש לחלק משאבים מועטים בין חברי הקהילה היא שאלה פוליטית מובהקת. השבת זכויות, לעומת זאת, מתבצעת בראש ובראשונה על בסיס 'צדק משקם', לפיו לא הקהילה אחראית, אלא מי שנהנה מהקיפוח³.

הדוחות בדבר הרכוש היהודי שפורסמו על ידי ועדת ואן קמנדה בין השנים 1997-2000 הובילו למשא ומתן בין הקהילה היהודית ההולנדית לבין המוסדות שהחזיקו ביתרת נכסי היהודים. מדובר היה בהון ורכוש שמקורם בגזל של מלחמת העולם השנייה אך טרם הושב ליורשיו החוקיים, בין היתר בשל חסרים בהליך השבת הזכויות שלאחר המלחמה.

מבחינה משפטית לא הייתה עילה לתביעה, שכן על תיקים אלה חלה התיישנות עוד בשנות השבעים. יתרה מכך, הנכסים, שלא נתבעו על ידי בעל זכויות חוקי משום שמשפחות שלמות נטבחו, עברו כחוק לידי המדינה. חברות הביטוח, הממשלה, הבנקים והבורסה ויתרו כולם על הזכות לטענת ההתיישנות והכירו בטענות הקהילה היהודית על רקע מוסרי. עמדתם זו ראויה לציון כיוון שזכות מוסרית היא מונח חסר בסיס חוקי.

בתחילת מאה זו קיבלה הקהילה היהודית ההולנדית כ-350 מיליון אירו כהכרה בחסרים של השבת הזכויות לאחר המלחמה. משרד האוצר ההולנדי שילם חצי מהסכום, הבורסה 36 אחוזים וחברות הביטוח והבנקים 7 אחוזים כל אחד.

המציאות היא שבשנים שלאחר המלחמה, רואי חשבון, נוטריונים, עורכי דין וכ'ו שדדו נתח נכבד מנכסיהם של רבים מ-1,363 יתומי המלחמה – וזאת בידיעת ובשיתוף הפעולה של מוסדות האפוטרופסות היהודיים. מיליארדי אירו אלה עדיין לא הושבו לבעליהם החוקיים, היינו יתומי המלחמה היהודים ההולנדים או יורשיהם.

וזה עוד לפני שהזכרתי את הנדל"ן שהיה ברשותם של מוסדות האפוטרופסות היהודיים. כמעט לכולם היו מבנים בבעלותם. מבנים ששוויים היה מגיע היום לאוצר גדול מאוד. שמא ינעלמו נכסים אלה מייד לאחר מלחמת העולם השנייה?

הכחשה היא אומנות. JMW, ארגון שירותי הרווחה היהודיים בהולנד, השתמשו בה במיומנות רבה. שמועות או האשמות לא נעימות יש כמובן להפריך או לסתור, גם אם הן מבוססות על ניתוח מוצק, אינדיקציות חזקות או עובדות ברורות. את האמת אפשר לשמור לשלב מאוחר יותר, כאשר אין עוד טעם בהכחשה.

העדויות קיימות וזמינות מאז 2004 במחקרי⁴ ובספריי⁵, המבוססים על הארכיון הדיגיטלי שיצרתי⁶. מסקנותיי לגבי החזרת זכויות בתקופה לאחר השואה, בהתייחס לסטנדרטים החלים במדינה דמוקרטית, אינן יכולות להיות אלא:

1. השבת הזכויות של היהודים בהולנד לאחר השואה נכשלה.
2. השבת הזכויות של היתומים בהולנד לאחר השואה נכשלה באופן חרוץ.

<https://staal.bz/Books/Boek-1/RS/Noten/Staal/Rapporten/rapport-1.pdf> 4

<https://staal.bz/Books/Boek-1/RS/Manus/Roestvrijstaal.pdf> 5

<https://staal.bz/Books/Boek-1/RS/Noten> 6

כאמור, ממשלת הולנד והמוסדות הפיננסיים לקחו אחריות בזמנו (2000) והעניקו לשורדי השואה החזר מוסרי וכספי. למרבה הצער, יש עדיין ארגונים שמנהיגיהם מאמינים שהם יכולים לכסות ולקבור את המעשים הנוראיים האלה שלאחר המלחמה על ידי הפצת חוברות פוליטיות. כואב לי במיוחד שמדובר, אויסגערעכנט, בארגונים יהודיים.

מדובר כאן במקרה של גניבה, הונאה, זיוף היסטוריה וחוסר נכונות להתמודד עם הכישלון הנורא של הארגונים הללו. העובדה שאני מאשים יהודים אינה רלוונטית במקרה הזה.

כמו גם התשובה לשאלה מי הלשן על הוריי?

האם היה זה מלשן יהודי שרצה להציל את משפחתו במהלך המלחמה? האם היה זה שכן נוצרי?

האם היה זה משתף פעולה?

האם היה זה ברט דה האן בן ה-92, שבשנת 2005 ביקש למכור לי את הציור תמורת כפול מהערך המוערך?

לעולם לא אדע בוודאות.

האם זה משנה?

לא!

אני מצטער לציין

העם היהודי נמצא ברעידה אדמה הראשית נוספת מאז 7 באוקטובר 2024: